

HONOROWY PATRONAT PREZYDENTA
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
ANDRZEJA DUDY

TOM IV
MIĘDZY POWOŁANIEM
A ŚWIADOMYM WYBOREM
SUPLEMENT

POD REDAKCJĄ
MARIUSZA KARDASA

Napoleon V

WSTĘP

XIII Forum Historyków Wojskowości przeszło do historii. Dyskusje prowadzone w trakcie rozmów plenarnych, panelowych, a także kuluarowych nie wyczerpały tematu „o żołnierskich powinnościach”, ale niewątpliwie przybliżyły uczestników do lepszego zrozumienia omawianej problematyki. Od początku stawiano na mądrą i wyważoną debatę, szukając odpowiedzi na podstawowe pytania m.in.: Czym powinności żołnierskie są, kto je definiuje, kto ma prawo do ich egzekwowania i oceniania? Jaki powinien być żołnierz? Jaki jest wzór żołnierza-obywatela, który jest możliwy do naśladowania? Z tym zagadnieniem Rzeczypospolita i jej społeczność mierzyła się przez stulecia. Problematyka ta podejmowana była przez publicystów przedrozbiorowych, wpisała się również w spór pomiędzy przedstawicielami krakowskiej i warszawskiej szkoły historycznej. Zajmowała ważne miejsce w dyskusji o wojsku w okresie II Rzeczypospolitej. Jest obecna również współcześnie. Stała się kanwą gdyńskiego spotkania. Ponieważ historia Wojska Polskiego to obszar zagadnień o różnych odcieniach, to wydarzenia wzniosłe i biegunowo odmienne – dlatego intencją organizatorów nie było budowanie kolejnego pomnika żołnierzowi polskiemu, ani też pisanie „ku czci”. To naukowe działanie wpisywało się w słowa profesora Benona Miśkiewicza, który pisał o „zwycięstwach i niepowodzeniach bohaterskiego żołnierza polskiego”. Pozwalało zastanowić się, dlaczego los żołnierza bywał tak zmienny.

Zamierzeniem organizatorów było, jeszcze przed terminem Forum, wydanie drukiem publikacji zawierającej wszystkie przygotowane referaty po to, by w trakcie obrad nie wygłaszać ich ponownie, tylko nad nimi dyskutować. Tę metodę organizatorzy XIII Forum praktykowali przygotowując konferencje naukowe w latach wcześniejszych. Wszystkie nadesłane materiały przygotowano do druku z uwzględnieniem wymogów redakcyjnych. Ostatecznie, uczestnicy spotkania otrzymali trzypięciową publikację pod wspólnym tytułem *O powinnościach żołnierskich* zawierającą wszystkie przygotowane teksty. Tom I pod redakcją Andrzeja Drzewieckiego opatrzony został podtytułem *Na fundamencie historii i tradycji*, aby dać wyraz przekonaniu, że historia wojskowości jest mocno osadzona na dwóch filarach: historii i tradycji. Obszarem badawczym dla większości opublikowanych tu tekstów były „fakty kulturowe i cywilizacyjne” (ujęte w kontekście historycznym), wskazujące zależności pomiędzy poziomem kultury umysłowej, politycznej, gospodarczej i społecznej, a stanem polskiej armii, zwłaszcza poziomem wyszkolenia i przygotowania żołnierza do

roli obrońcy. Tom II pod redakcją Mariusza Kardasa ukazał się z podtytułem *Tym co polskość zachowali i o nią walczyli*, zawierając grupę rozważań grupy polskich intelektualistów, odnoszących się do niełatwych dla Polaków lat XIX i pierwszej połowy XX wieku. Lat, które charakteryzuje wielopokoleniowa walka narodu o przetrwanie i odzyskanie należnego od stuleci miejsca wśród społeczności świata. Tom III pod redakcją Andrzeja Drzewieckiego z podtytułem *Na krętych drogach żołnierskich losów* wpisał się w debatę o budowaniu tożsamości narodowej. Jej istotą składową jest pamięć historyczna, która – jak określił autor wstępu – dotyka pamięci zbiorowej, lubiącej jednoznaczność – czerń i biel, której jednak trudno mierzyć się z prawdziwymi losami ludzi. Z końcem sierpnia 2016 roku udało się przesłać uczestnikom egzemplarze gotowej publikacji, z nadzieją i przekonaniem, że będzie ona inspiracją do wielowątkowej profesjonalnej dyskusji nie tylko historycznej, ale opartej na szerokiej płaszczyźnie interdyscyplinarnej.

Organizatorzy XIII Forum nie poprzestali tylko na ww. naukowym wydawnictwie. Uczestnicy spotkania otrzymali także – specjalnie na Forum przygotowane – wydanie w formie reprintów 15 najbardziej znaczących dzieł dotyczących omawianej problematyki, które trwale wpisały się w kanon piśmiennictwa wojskowego. Znalazły się wśród nich unikatowe publikacje i opracowania oraz historyczne dokumenty w postaci m.in. artykułów hetmańskich, kodeksu honorowego, regulaminów, zasad etyki, jednym słowem publikacji, które dzisiaj zaliczane są do tzw. „białych kruków”, a które z uwagi na swoją wartość mają charakter „żołnierskiego dekalogu”. Podejmując to zadanie organizatorzy chcieli każdemu uczestnikowi Forum dać do ręki porządne narzędzie edukacyjne, które będzie mogło służyć przez kolejne lata. Treść reprintów stała się także punktem odniesienia i przedmiotem dyskusji podejmowanej w trakcie gdyńskiego spotkania.

Oddawany w ręce czytelników kolejny, czwarty tom wydawnictwa jest więc niejako kontynuacją rozważań nad skomplikowanymi i ogromnie zróżnicowanymi kwestiami relacji żołnierz – społeczeństwo, żołnierz – państwo. Działania naukowe XIII Forum stały się podstawą zebrania w jednym tomie zarówno wypowiedzi plenarnych, jak i – a może przede wszystkim – zapisów dyskusji czterech paneli tematycznych, będących swoistego rodzaju momentem refleksji nad żołnierzem i jego powinnościami. Podkreślając wielowymiarowość tematu, wskazując na pierwiastki szczegółowe, udało się grupie humanistów, którym nieobca jest problematyka wojska i wojskowości w perspektywie czasów minionych, teraźniejszości, jak i bliskiej nam przyszłości, podjąć bogatą w swym wymiarze merytorycznym dyskusję nad różnorodnością żołnierskich postaw. Pobrzmiwała w niej wyraźna tendencja do koncentrowania się na zagadnieniach związanych z problematyką wojskowości polskiej. Nie unikano jednak odniesień do armii europejskich i pozaeuropejskich.

Dyskusja pokazała, że nie jest to temat łatwy. Przez lata ukształtował się niezbywalny kanon pojęć określających zasady ideowe służby, które nawiązują

w swojej tradycji do walki o utrzymanie suwerenności, a gdy została ona utraczona, do odzyskania bytu niepodległej Rzeczypospolitej. Interpretacja zmieniała się jednak kilkakrotnie. Przecież tylko w dwudziestoleciu międzywojennym XX wieku do tej kwestii przymierzono się dwukrotnie. Z ustawy z 23 marca 1922 roku wynikało, że: „Oficer jest żołnierzem i obywatelem, na którym spoczywa szczególnie obowiązek bronięcia Ojczyzny i gotowości w każdej chwili oddania życia w jej obronie. W szczególności winien on służyć za wzór miłości Ojczyzny i honoru, pełnić zawsze wiernie i uczciwie służbę narodową, być dbałym, sprawiedliwym dowódcą, opiekunem i wychowawcą podwładnych żołnierzy, posłusznym i oddanym podwładnym, szczerym i doskonałym kolegą oraz życzliwym współobywatelem całej ludności, której praca i patriotyzm są warunkiem siły wojska”¹. Z kolei w dekrete z 1937 roku o służbie wojskowej oficerów nawiązywano wprost do tradycji pilsudczykowskiej, zaznaczając, że: „Siły zbrojne stoją na straży bezpieczeństwa i praw zwierzchniczych Rzeczypospolitej Polskiej. Wskrzeszone niezłomną wolą Wodza Narodu, Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego oraz wysiłkiem i ofiarą najlepszych synów Ojczyzny mają wcielać w życie Jego wskazania i cnoty rycerskie”. Generalnie nie zmieniono wartości, które znalazły się w treści samego opisu wzorca osobowego, wskazując jednak, że oficer jest „żołnierzem-obywatelem”, a jego obowiązkiem jest bronić ojczyzny oraz „stać w gotowości oddania każdej chwili życia w jej służbie”². Jak widać, w odpowiedni sposób ujęto ustęp, który mówił o gotowości oddania życia w obronie ojczyzny. Teraz, oficer służbę miał pełnić zawsze wiernie, ideowo i sumiennie dla państwa, a nie jak wcześniej dla narodu, co istotnie zmieniało akcent ideowy zapisu. Biorąc jednak pod uwagę realia powstałego w 1918 roku państwa wielonarodowego nie dziwi, że zdecydowano się akcentować kwestie państwowe, a nie narodowe.

Podobnie – chociaż uwarunkowania są inne – jest dzisiaj. Zgodnie z *Kodeksem Honorowym żołnierza zawodowego Wojska Polskiego*, obecne Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic. Zawodowa służba wojskowa jest powołaniem i świadomym wyborem, która stawia żołnierza w szczególnej dyspozycji wobec Ojczyzny, obrony jej niepodległości i bezpieczeństwa, z gotowością poniesienia ofiary życia włącznie. Wymaga ona zdyscyplinowania, lojalności i poświęcenia. Współczesne podstawy powinności żołnierskich określa Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawa o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych. Współczesne wzorce osobowe zostały ujęte w grupy odnoszące się do godności i honoru, służby zawodowej, sytuacji bojowej, a także sytuacji pozasłużbowych i postępowania honorowego³. Biorąc to wszystko pod uwagę, należy stwierdzić, że

¹ Ustawa z 23 marca 1922 r. o podstawowych obowiązkach i prawach oficerów Wojsk Polskich (Dz. U. 1922 nr 32, poz. 256).

² Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z 12 marca 1937 r. o służbie wojskowej oficerów (Dz. U. 1937 nr 20, poz. 128).

³ *Kodeks Honorowy żołnierza zawodowego Wojska Polskiego* (Dz. Urz. MON z 2008, nr 5, poz. 55).

prorowadzone podczas XIII Forum Historyków Wojskowości dyskusje pokazały, iż współczesne „powinności żołnierskie” mają silny fundament historyczny, ale wymagają również spojrzenia na nie pod kątem wymagań, które stawia współczesność.

Należy dodać, że w suplemencie znalazły miejsce trzy artykuły, które z różnych, obiektywnych przyczyn, nie znalazły się w tomach wydawnictwa przygotowanego na Forum. Ich autorzy dołączają tym samym do wielowątkowej dyskusji prowadzonej w trakcie XIII Forum w Gdyni.

Niniejszym, w imieniu organizatorów dziękuję wszystkim za udział w dysputach, za otwartość w przedstawianiu spraw i problemów, za poszanowanie odmienności poglądów. Mamy nadzieję, że środowisko historyków wojskowości będzie z odwagą i determinacją bronić wartości leżących u podstaw funkcjonowania polskiej armii. Wsparciem dla tego działania mają być publikacje sygnowane wspólnym tytułem „O powinnościach żołnierskich”, a więc i niniejszy, IV tom wydawnictwa.

dr Mariusz Kardas